

Les fronteres ideològiques entre Antoni M. Alcover i Pompeu Fabra¹

Maria-Pilar Perea
Universitat de Barcelona

1. Introducció

Des d'una perspectiva sociolingüística és freqüent d'establir una relació entre llengua i ideologia, de la qual es desprèn el concepte d'*ideologia lingüística*, entès com a sistema de creences, judicis i prejudicis d'un parlant o d'una comunitat lingüística, que poden influir —i hi influeixen— en la percepció de l'ús de la llengua pròpia i en la percepció i valoració d'una altra llengua. En aquest treball no es pren en consideració aquest concepte sinó que s'incideix en la noció d'ideologia des d'una perspectiva general, deixant-ne de banda, però, els orígens, l'evolució i la controvèrsia que ha pogut generar amb el pas del temps des de la seva formulació a la fi del segle XVIII.

Luke (559) defineix el concepte d'*ideologia* com el conjunt d'idees, creences, pràctiques i representacions que operen en interès d'una classe social o d'un grup cultural identificable. Emparada en un grup social, la ideologia, però, es concreta, de manera individual, en el conjunt de principis, pensaments i valors de cada persona i que l'indueixen a actuar d'una manera determinada. Rodríguez Jiménez (12) defineix el terme com “un universo de valores o conjunto de ideas que reflejan una concepción del mundo, codificados en un cuerpo doctrinal, con el objetivo de establecer canales de influencia y de justificación de sus intereses [del grupo social o político que la sostiene]”. I s'hi podria afegir, sens dubte, de l'individu que la sosté.

Aquesta definició és prou representativa perquè serveixi de base per al tema que es desenvoluparà en aquest treball. L'objectiu és traçar les fronteres ideològiques (no n'hi ha sols una) que separaven (i encara separen) dos artífexs de la llengua catalana de començament de segle XX (l'ordre és simplement cronològic): Antoni M. Alcover (Manacor 1862 - Palma 1932) i Pompeu Fabra (Gràcia 1868 - Prada 1948), que s'enfrontaren mentre van viure i, sobretot, s'han vist enfrontats després de la mort.

Es desprèn del que s'acaba de dir que la ideologia no sols la manifesta l'individu amb les seves opinions o mitjançant les seves accions, mentre és viu, sinó que molt sovint la ideologia es transmet, quan aquest ja no hi és, a partir de les opinions dels altres. I, a més, el pas del temps pot contribuir a amplificar o a reduir la ideologia de l'individu en qüestió, desdibuixant-la o alterant-la. En el cas de Fabra, els qui el van envoltar la van manifestar, perquè la compartien o hi estaven d'acord, basant-se, sobretot en les accions, sempre des de la laudabilitat. En el cas d'Alcover, fins i tot el seu successor, que, sens dubte, el va respectar, de vegades, obviant la immensa tasca que dugué a terme, no s'està d'expressar-ne l'opinió en uns termes que no van ajudar a valorar-lo ni a apreciar-lo: “Mossèn Alcover era l'home rústic, ingenu, francot, expansiu i agressiu, bon replegador de minúcies però incapaç de sintetitzar-les ni, per tant, de sistematitzar-les” (Moll 1983, 20), i, amb aquests mots, aconsegueix, fins i tot, que algunes qualitats positives esdevinguin negatives. En contrapartida, Moll defineix Fabra com “el tipus d'home serè, equilibrat, sagaç, ponderat, observador de detalls però capaç de reduir-los a síntesi i a sistema” (Moll 1983, 20). De fet, el mateix ciutadellenc, amb aquesta comparació, ja estableix unes fronteres, on Alcover, per variar, no queda gaire ben parat. En aquest treball s'intentaran de delimitar les fronteres ideològiques que separaven tots dos personatges d'una manera objectiva, sense partidismes, i sense cap voluntat d'emparar la il·lustració en actituds ni discursos apològètics ni hagiogràfics en relació amb cap dels dos.

¹ Aquest treball s'adscriu al projecte PGC2018-095077-B-C43, finançat pel Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades.

2. Les fronteres ideològiques

El concepte de *frontera ideològica* s'ha aplicat majoritàriament en l'àmbit de la política, tant des del punt de vista de l'ideari que conforma un determinat partit o sistema polític en relació amb la resta, com, en aquest mateix àmbit, i per això és prou dúctil, allò que es pot esborrar o traspassar per poder arribar a acords que permetin d'incrementar el nombre de partidaris o d'electors.

No em consta que, des de la perspectiva de la lingüística, s'hagi fet una aproximació d'aquestes característiques per confrontar ideològicament dues institucions o dos personatges. En el cas que ens ocupa és innegable, quan s'esmenta el binomi Alcover-Fabra, que el primer que ve al cap són els termes antagonisme (Pauné), enfrontament, polèmica, oposició, contraposició i tota la resta de sinònims que estiguin relacionats amb conflicte. I el mateix Moll (1983, 20) ja esbossa una primera causa de la frontera ideològica que els separava: “dos homes que en vida varen esser signe de contradicció” i “aquesta contradicció era efecte d'una profunda divergència de caràcters”.

3. La contraposició ideològica entre Alcover i Fabra i la determinació de fronteres

Pauné (2021), en un llibre breu, però molt complet, amb la voluntat de traçar la història de l'antagonisme, expressa que la contraposició entre Alcover i Fabra no va sorgir sols a causa del temperament, caràcter o personalitat oposats de cadascun ni dels esdeveniments ni del context que els van envoltar (Pauné, 84). Considera que la causa principal de l'enfrontament prové del concepte o model de llengua que cadascú defensava, dels paradigmes i de la teoria en què fonamentaven els seus estudis com també de la metodologia que hi aplicaven (Pauné, 84-85). També indica que l'oposició es manifestà a partir de la celebració del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Pauné, 84).

La taula següent, elaborada per Pauné (8), que fa l'esforç de plasmar gràficament el joc d'oposicions (que no sempre ho són) entre tots dos personatges, servirà de base per a aquest estudi, per bé que en alguna ocasió caldrà fer-hi matisacions i ampliacions. No es rememoraran, d'altra banda, els aspectes biogràfics estrictes de tots dos, prou ben coneguts, sinó que es farà èmfasi bàsicament en les diverses fronteres que es poden traçar entre Alcover i Fabra.

Alcover	Fabra
1) Romanticisme	Noucentisme
2) carlisme	republicanisme
3) tradició	modernitat
4) germanòfil	aliadófil
5) rural	urbà
6) perifèric	centralista
7) clergue	seglar
8) agosarat	possibilista
9) al marge de la institució	acadèmic
10) polemista	estratègic
11) periodista	professor
12) analític	sintètic
13) exhaustiu	restrictiu
14) repetitiu	concís
15) popular	professional
16) recuperador i restaurador de la llengua	fixador i reformador de la llengua ²

² Els mots de la darrera etiqueta no consten en la taula de Pauné (10) però es pot desprendre del que diu en aquell mateix apartat.

Cal tenir en compte que aquestes etiquetes engloben diversos temes relacionats amb aspectes personals, formatius o professionals, i alhora recullen qüestions metodològiques vinculades a la concepció i l'execució dels projectes més sobresortints tant Alcover com de Fabra. A continuació s'exposaran i s'il·lustraran aquests (pseudo)contraris, seguint una ordenació més sistematitzada, que descansa, quan és possible, en un criteri cronològic.

D'altra banda, hi ha tres possibilitats d'establir aquestes valoracions o etiquetes: a) obtenir-les a partir de les declaracions dels mateixos interessats; b) extreure-les de les declaracions que, sobre aquestes persones, ha fet altri; c) deduir-les basant-se en la interpretació de textos que no procedeixen necessàriament dels autors en discòrdia.

Es comentaran, a continuació, cadascuna de les etiquetes que generen o bé una clara frontera ideològica entre tots dos, o bé una discrepància, fruit d'un ideari, que també contraposa Alcover i Fabra. Cal tenir en compte que la denominació de les etiquetes de vegades experimenta una variació en relació amb la que proposa Pauné.

3.1. Rural - Urbà

La contraposició *rural - urbà*, més que tenir en compte el lloc de naixement, té a veure amb les connotacions negatives i sobretot amb els prejudicis que es poden associar a les persones que han nascut o habiten en un poble, i que, semànticament, identifiquen denominacions com "rural" o "rústic" amb grolleria i manca de cultura i de refinament mental o espiritual.

L'exaltació lèxica d'alguns escrits alcoverians, especialment dels manifestes, motiven que el seus detractors el titllin, a ell i els seus escrits, de groller. És el cas, per exemple, dels atacs que va rebre l'any 1926 d'un menorquí que s'amagava sota el pseudònim Pedro Crespo,³ el qual, en comentar les pàgines de mostra del *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), en deia:

De su falta de veracidad en muchos puntos, falta que, piadosamente, hemos de atribuir a exceso de fantasía y no a mala fe del señor Alcover, están convencidos todos los que han tenido el humor, pues humor, y grande, se necesita de leer, o al menos, hojear, el ridículo casi siempre en el fondo y grosero y tabernario en la forma, *Bolletí del diccionari de la llengua catalana* lleno de inexactitudes filológicas y de insultos improprios siempre y más en un sacerdote obligado por su Divino Ministerio a dar buenos ejemplos.

Moll fou qui, en defensa del seu mestre, participà directament en la controvèrsia.⁴

3.2. Romàntic - Noucentista

Cal destacar que a mitjan segle XIX moltes de les disciplines que van sorgir, i que posteriorment van progressar al llarg del segle següent, ho van fer en el marc del moviment cultural i polític que imperava aleshores en un determinat territori. El Romanticisme, que veié la llum a Alemanya a la fi del segle XVIII, amb uns pressupòsits basats en el desvetllament de la identitat nacional, la nostàlgia i l'interès per la recuperació del passat i també per la confrontació entre civilització i natura, motivà que es desenvolupessin, i que en fossin influïdes, disciplines com ara la història natural, la biologia, la física, l'astronomia (vegeu, per exemple, Cunningham & Jardine); i, en l'àmbit de la lingüística, veié la llum, a final de segle XIX, la dialectologia.

D'altra banda, coincidint alhora amb el desplegament de la Renaixença a Catalunya, Alcover fa seus alguns dels postulats d'una disciplina que conreà des de ben jove, i que

³ Vegeu "El Diccionario de Alcover", *La Voz de Menorca*, 29 d'abril de 1926.

⁴ Vegeu *Bolletí del diccionari de la llengua catalana*, XIV, 1925-1926, 249-259.

va deixar una marca ostensible en els projectes que desenvolupà posteriorment. Es tracta del folklorisme, la finalitat del qual era endinsar-se en les arrels culturals del territori amb la voluntat de recuperar-les. Emparat en aquest moviment, va establir amb els estudiosos de les tradicions populars el que més endavant va fer amb els prohoms de la filologia romànica: posar-s'hi en contacte i aprendre'n. L'intercanvi epistolar mostra, ja a la fi del segle XIX, les relacions que va conrear amb folkloristes de renom, com ara el francès Paul Sébillot, fundador de la *Revue des Traditions Populaires*, o l'anglès Edwin Sidney Hartland, representant de The Folk-lore Society.

D'abast restringit a Catalunya, el Noucentisme, va sorgir, com a moviment cultural i ideològic, a inicis del segle XX. El seu ideari, que condemnava el romanticisme i el modernisme, es fonamentava en valors com ara la raó, la precisió, l'ordre i la mesura. En definitiva, tot de qualitats positives que s'atribueixen al "seny ordenador" de Fabra, o que s'hi miren de fer encaixar. Amb tot, és absurd de caure en el simplisme segons el qual tot el que es va fer fora del Noucentisme era desraonat, imprecís, desordenat o desmesurat.

Colón (17) es refereix als objectius que mogueren Fabra en redactar el *Diccionari general de la llengua catalana*: "La intenció de Pompeu Fabra fou aplegar un recull de la llengua comuna, realitzat amb un criteri selectiu, i de rebutjar els arcaïsmes i mots dialectals. Pretenia de lliurar al públic un panorama de l'idioma literari, de l'idioma escrit, sotmès a la norma del bon ús i del bon gust. Diríem que aspirava a crear una obra que respongués a les exigències del parlar de 'l'honnête homme'".

L'etiqueta del *bon gust* impregna de tal manera l'ideari noucentista que Gabriel Alomar, en un atac frontal contra Alcover, desvirtua la composició del que havia de ser una institució primordialment científica: "Las Academias que se ocupan en estos asuntos de las lenguas no se componen sólo de filólogos, sino de hombres de buen gusto y de ilustración, y en este sentido el Sr. Alcover es totalmente incapaz" (*Diario de Sesiones de Cortes*, Congreso de los Diputados, núm. 99, 31 de març de 1920, p. 5633).

3.3. Carlista / Regionalista - Republicà

El mateix Alcover, especialment durant els anys de joventut, es defineix com a carlista convençut. Així consta en una carta glosada del 13 de desembre de 1882, quan tenia vint anys, que va enviar al capellà manacorí Pere Joan Riera "Baió", amic del seu oncle, també sacerdot, Pere Josep Alcover Galmés, de qui tingué molta influència:

Per primera, li diré
 que com més va, mes carlista
 i mes⁵sigle-futurista⁶
 torn: ja le hi explicaré.
 Som mes carlista; que jo
 sempre a dir vè heu som estat
 perque ja m'hi han criat
 i hi he crescut amb açò;
 si bé qualche temporada
 estava com a dormit
 el bon caliu abolit
 no hi va estar ni una diada
 mes ara s'alçà un vent

⁵ Ratllat: tradicionalista. *El Siglo Futuro* va ser un periòdic, publicat a Madrid entre 1875 i 1935, vinculat al carlisme i a l'integrisme.

⁶ Ratllat: som que Vostè no hu creurà.

i la cendra va ventar
i el caliu flamada fa
viva, càndida i creixent.

La família d'Alcover havia donat suport a aquest moviment carlí, que va néixer el 1833, i que es caracteritzava igualment pel seu tradicionalisme i per l'oposició al liberalisme.⁷ Els postulats del carlisme, que Alcover va incorporar en el seu ideari, i que es manifesten de diverses maneres al llarg de la seva vida, són: “Déu, pàtria, rei i furs”.

El carlisme es desenvolupà amb més força a les zones rurals, pel fet que la pagesia veia amenaçada la seva forma de vida arran de l'aplicació, en el seu àmbit vital, dels principis econòmics liberals. D'altra banda, el clergat també defensava el carlisme d'una manera militant, ja que s'oposava a certs aspectes derivats del liberalisme, com ara la llibertat de culte o la laïcitat de l'Estat; i, alhora, contrari al centralisme, s'emparava en el regionalisme. L'ideari de joventut d'Alcover era un carlisme integrista, tan extrem, que fins i tot va arribar a topar ideològicament amb les visions més moderades de Tomàs Forteza i, sobretot, de Josep M. Quadrado.⁸

El salt cap al regionalisme, moviment cultural, polític i també religiós, que propugna la descentralització i la recuperació de la identitat pròpia, que efectuà Alcover a l'inici del segle XX, parteix d'alguna manera d'aquesta derivació carlista. Cal recordar que, sobre l'ideari regionalista publicà un opuscle, *Conducta política que s'imposa avuy a n-els catòlics*, incitant-ne fins i tot al vot. Amb tot, el concepte de *regionalisme*, pren en Alcover, i amb la voluntat de tirar endavant el seu projecte de diccionari, unes altres derivacions.⁹ Així consta en un escrit que va enviar al director de *La Veu de Catalunya* el 14 de juliol de 1902:

Per axò servex el regionalisme, per axò servex el catalanisme, per alsar el llivell moral y intel·lectual dels pobles, per interessarlos y enardirlos per coses un poch mes altes que la pesseta y la lletra de cambi, per interessarlos y enardirlos en empreses de verdadera cultura y avens com la filologica y lexicografica que duim entre mans.

En l'altre extrem, Fabra, provinent d'una família d'ideologia liberal i republicana, abraça també ideari heretat.¹⁰ Dos conceptes, com ja s'ha esmentat, que xocaven amb la duana alcoveriana. I són els republicans, el “republicanetxos”, en paraules d'Alcover, els que combat amb feresa des de les pàgines del setmanari manacorí *La Aurora*, el qual, des del 1910, dirigit per ell mateix, es va proposar de “donar ventim” a tots els adversaris polítics de l'església; és a dir, els diferents grups d'esquerra que compartien l'ideari dels republicans i del moviment obrer en les seves diverses manifestacions: el socialisme, l'anarquisme o el comunisme de l'època. I és evident que els que rebien les “nеспles” no n'estaven gens satisfets.

Fabra no va ser un “menja-capellans”, però Alcover sí que era un “menja-esquerrans” i va dedicar moltes pàgines de l'esmentat periòdic a combatre'ls

⁷ D'aquí el títol del llibre del sacerdot integrista sabadellenc Fèlix Sardà i Salvany, *El liberalismo es pecado* (1884), l'ideari del qual Alcover, com molts altres sacerdots, compartia.

⁸ És ben coneguda la ruptura temporal (1886-1890) de la relació entre Alcover i l'escriptor i historiador neocatòlic Josep M. Quadrado arran de les posicions (i composicions) integristes d'Alcover. Vegeu Massot (32-34) i Perea (2007, 19-20).

⁹ Igualment se'n desprèn l'ideari regionalista en el parlament inaugural que Alcover pronuncià el 1909 en el cicle *Conferencias sobre el regionalismo*, on es troba una de les definicions més completes del concepte *dialecte*.

¹⁰ Amb tot, com és sabut, Fabra no estava interessat en la política. Malgrat que no s'integrà en cap partit polític, els dos intents que en va fer s'encaraven cap a partits d'esquerra i republicans (vegeu Duran).

dialècticament, tot emprant uns tons furibunds i apassionats, sobretot quan veu que les declaracions d'aquests constitueixen una amenaça per a l'església. Vegeu-ne un exemple extret de l'article "Mostrau sa fillassa, germá", *La Aurora*, 282, 3 de febrer de 1912, p. 2:

Per vos jo paperot republicá de Ciutat! parlam, que deys dissapte, mentint a la descosida, que's Clero 'cobra prop de setanta milions cada any'. Lo que 'cobren' es Culte i Clero figura an es presuposts de s'Estat, que's publiquen demunt La Gaceta de Madrid, aont qualsevol pot veure que no s'hi consignen més que coranta un milions, que ab sos descontes que hi fa s'Estat casi no arriben a trenta tres milions.

I aqueys milions no son cap gracia que s'Estat fassa a l'Esglesia, ni cap paga que entregui s'Estat per servicis qu'ell haja voluntariament establits, sino que son una indemnisió, una restitució, una càrrega de justícia rigurosa per rescabalar de qualque manera lo que s'Estat va prendre a l'Esglesia.

3.4. Clergue - Seglar

No és necessari comentar en aquest apartat, independentment de les idees religioses de cadascú, el poder indubtable que va ostentar l'església catòlica en la configuració de l'Estat, tant als segles XIX com XX, període en el qual van viure Alcover i Fabra, com també la incidència que aquesta tingué en la configuració d'una determinada ideologia. La infal·libilitat del papat, les veritats religioses inqüestionables, la condemna dels progressos científics, i moltes altres qüestions, la van "empoderar" encara més, tenint en compte que, des de l'edat mitjana, l'església havia allotjat la cultura i n'havia esdevingut alhora el focus de propagació.

Alcover, nascut, com s'ha dit, en un entorn rural, conservador, carlista, tradicionalista, però dotat d'un caràcter despert i amb innegables capacitats intel·lectuals i de lideratge, era l'individu propici per ingressar en una institució religiosa, cosa comuna en totes les famílies d'una determinada època, en les quals un dels seus fills es feia capellà (en el cas de la família Alcover en van ser dos). I no sols va esdevenir sacerdot ras, de parròquia, sinó que el 1898 fou nomenat, per una conjunció favorable d'interessos, vicari general de la Seu de Mallorca.

Cal admetre que Alcover era ideològicament un capellà del seu temps i no pas un membre de la teologia de l'alliberament. El caràcter coercitiu de l'església es traspassava als seus membres, sobretot els que hi exercien càrrecs. Cal recordar, d'altra banda, que "Déu" era una de les consignes del carlisme. Amb tot, en el terreny religiós, mai no ha estat qüestionada la tasca alcoveriana. El mateix Moll (1996, 295) el titlla de "creient incommovible i un sacerdot exemplaríssim", per bé que no es pot dubtar que fou un capellà atípic, viatger, patriota, i amb uns interessos suprems que anaven més enllà de les creences pròpiament religioses.

Fabra, estava situat, com s'ha dit abans, en posicions esquerranes, les quals eren molt pròximes a l'anticlericalisme. Amb tot, ni la religió ni la classe capellanesca no van formar part dels seus interessos, tot i que la condició religiosa d'Alcover sens dubte el va condicionar (vegeu § 3.11).

3.5. Popular - Professional

El joc de contraris *popular - professional* no és precisament encertat. Alcover, fill del Romanticisme, nascut en una possessió rural manacorina, amb dos germans pagesos, va trobar gust en la literatura popular i cercava, amb el suport del seu mestre Tomàs Forteza, les manifestacions orals del poble per registrar-les en forma de rondalles o cançons. I aquest va ser, efectivament, un dels seus múltiples projectes, que es materialitzà en els 24 volums de l'*Aplec de rondalles mallorquines*.

El cert és, però, que aquest tipus de manifestacions populars tenen el seu públic, el qual està allunyat, naturalment, de posicions noucentistes. Aquesta situació explica el fracàs semiencobert del passeig que Alcover feu fer per Barcelona al glosador Antoni Vicenç Santandreu de Son Garbeta, les glosses del qual van despertar més que la prevista admiració, la riota d'una part del públic. Vegeu-ne sols el primer i el darrer paràgraf que li dedica *Universitat Catalana*, una revista de L'Avenç, el gener de 1904, en la secció "Noves i notes":

Mossèn Alcover es l'home de les pensades. No content amb la colossal empescada del Diccionari, ni amb haver posat les peres a quarto an aquest taratlirot den Menéndez Pidal en una rèplica ben revinguda, ell que sí, ¿quina en fa? Troba, rondant per les Mallorcaes, un poeta rusteg, me l'agafa de viu en viu amb l'enginy d'un llaç, i, dali, dali, cap a Barcelona a ensenyar el *fenómeno*.

[...]

I, ara, parlant seriosament, com una societat d'artistes [el Círcol de Sant Lluç] ha pogut consentir semblant profanació a la Bellesa? Què en dirien els seus socis sils hagués sigut proposada l'exhibició d'un pintor que fes paisatges en cinc minuts? Doncs, un *fenómeno* en val un altre... O es que creuen que la Poesia no ha de merèixer, com la Pintura, reverència i respecte? (p. 13)

No se sap si a Fabra la rialla li hauria anat d'orella a orella. El gracienc, en qualsevol cas, concebia de manera diferent les manifestacions de la cultura; i immers com era en el Noucentisme, feia una clara ostentació d'un cert elitisme cultural.

D'altra banda, les tasques que Alcover pretenia de dur a terme es van propagar popularment, i d'aquí la consideració que rebé a la Catalunya de començament de segle XX d'"apòstol de la llengua catalana"; i alhora els seus projectes requerien necessàriament la participació popular. L'abast dels de Fabra, per contra, era més elitista, i no fou mai popular en el sentit estricte del terme ni va necessitar cap mena de suport d'aquestes característiques. A l'inrevés, les reformes fabrianes, com és sabut, toparen, en alguns casos, amb una franca oposició.

L'atribució del concepte "professional" és inadequat tant per a Alcover com a per a Fabra. En els inicis, cap dels dos no es va dedicar professionalment (no en vivien, almenys pel que fa a Fabra fins al 1912) als estudis lingüístics i a la confecció de diccionaris i gramàtiques com a ocupació que s'exerceix públicament. I tots dos eren, d'altra banda, autodidactes, atès que no havien cursat enlloc estudis de caràcter filològic ni cap institució els havia acreditat amb aquesta titulació.

3.6. Tradicional / Modern

Les etiquetes *tradicional - modern* són, com d'altres, interpretables. En esmentar el rerefons polític i religiós que envoltava l'univers alcoverià, de manera natural se li pot atribuir el valor de *tradicional*; i, per contra, la vinculació de Fabra amb el Noucentisme, com a visió contrària a la tradició, el farien mereixedor de l'etiqueta *modernitat*. Amb tot, potser fora bo de determinar l'abast d'aquest darrer terme, examinat des d'una perspectiva que el desvincula dels moviments culturals de l'època.

De fet, si s'aplica el terme modern al que fa referència al temps actual (o al temps en què Alcover i Fabra van viure) i si s'examina aquest mot, juntament amb la noció de tradicional, des d'una perspectiva metodològica, les atribucions canvien absolutament. Fabra és el gramàtic i el lexicògraf de despatx. Refusa i menysprea els models de diccionaris i gramàtiques catalans anteriors, per falta de rigor i mètode (Guansé, 16), però abraça els models lexicogràfics francesos, concretament el *Dictionnaire général de la langue française* d'Adolphe Hatzfeld, Arsène Darmesteter i Antoine Thomas, del qual reproduïx sense gaire escrúpol definicions i exemples il·lustratius (vegeu Colón, 34-36); d'aquí el comentari que inclou Pere Barnils en una carta adreçada al manacorí el 7 de juny de 1920: "Quant a lo de l'estudi gramatical històric del català, pot, si V. vol, fer-me enviar el diccionari Darmesteter que sempre ens orientarà prou. A la biblioteca ja hi és, però En Fabra ens el té acaparat per les seves tasques". Miracle (546, n. 28), però, afirmava que el seu model fou el Webster (encara que no se'n sap de quina edició): "Me'n deia: 'Hi és tot, i alguna cosa més'".¹¹

L'obra lexicogràfica d'Alcover, i previsiblement la gramatical, que no s'ha trobat, és absolutament innovadora, moderna, en sentit estricte, i fins i tot se situa fora del seu temps. El diccionari que concep és el que ara rep el nom de "diccionari descriptiu", un diccionari contraposat al "normatiu", que en la lexicografia moderna prengué un paper rellevant (vegeu Mugglestone 2018), i que Alcover ja va concebre i configurar a començament del segle XX.

El buidatge d'obres literàries i no literàries, és a dir, el recurs a un corpus de referència o l'aplicació del treball de camp, mitjançant la metodologia de les enquestes dialectals, per recollir la llengua viva dels diversos territoris de parla catalana, són procediments que confereixen al diccionari i al seu autor una gran modernitat, i que els allunyen dels procediments lexicogràfics clàssics i tradicionals del moment.

3.7. Germanòfil / Francòfil

Ja s'ha comentat en el punt anterior quins eren els models lexicogràfics a partir dels quals Fabra s'emmirallava, i que provenien majoritàriament del francès. D'altra banda, és certa la tendència fabriana d'adoptar gal·licismes, cosa que Alcover criticava. Així, segons el seu parer: "Tant són una galdada a la llengua catalana els *gal·licismes* com els *castellanismes*" (*Bolletí del diccionari de la llengua catalana* (BDLC), VII, 1912-1913, 378). Vegeu també els comentaris que, sobre aquesta qüestió, fa dels mots *report* i *carnet* (BDLC, IX, 1916-1917, 129-131).

Els models lingüístics alcoverians eren uns altres. El seu mentor, Tomàs Forteza, ja li havia donat a conèixer la versió francesa de la *Grammatik der romanischen Sprachen* de Friedrich Diez, i poc li va costar d'esbrinar que la romanística, com a disciplina, s'havia iniciat a Alemanya (vegeu Holtus & Miret, 37) i a partir d'aquest país s'havia estès a altres territoris europeus. Des del moment que es planteja l'elaboració del diccionari, Alcover es documenta i estudia (també l'idioma) per poder llegir els textos originals dels romanistes, dels quals va aprendre tant. No en té prou amb l'aproximació mitjançant l'estudi, s'hi atansa també a través del contacte epistolar i de les visites a les universitats, els anys 1907, 1912 i 1913, on impartien docència aquests prohoms. Pretenia de formar-se'n i de rebre'n consell. La seva actitud era ben bé de l'(etern) aprenent.

Fabra, ateses les qualitats que li han atribuït, sembla que no necessitava ni ajuda ni consell. Cap de les seves biografies fa referència explícita a les influències que rebé en els anys de formació. És curiós, igualment, que l'índex de la biografia hagiogràfica que Miracle fa de Fabra no inclogui el nom de cap romanista de l'època.

¹¹ Vegeu, sobre aquesta qüestió, Feliu & Fullana.

Una altra cosa és la valoració que fa Alcover dels territoris germànics. És precisament arran dels seus viatges a l'estranger que descobreix l'Alemanya d'abans de la primera gran guerra. Passeja pels carrers impol·luts, en visita els museus, descriu el sistema educatiu i en queda meravellat. Tanmateix, el fet que se sentís atret per Alemanya o que estigués en contra de l'adopció de gal·licismes no l'han de fer mereixedor de l'etiqueta *francòfob*.

En relació amb aquesta qüestió, és ben conegut l'enfrontament que Alcover mantingué amb el poeta rossellonès Juli Delpont (vegeu Perea 2004), que el titlla de germanòfil, i que se sintetitza sobretot en l'article del BDLC "Entrevers de l'obra del diccionari en el Rosselló" (XIII, 1923-1924, 140-155). Delpont, a més d'acusar Alcover i els altres dialectòlegs alemanys que van fer enquestes en terres rosselloneses l'any 1906 d'espies i de col·laboracionistes amb el govern alemany, va llançar dures invectives mitjançant la premsa contra Alcover per la resposta neutra que n'obtingué a un escrit que li va adreçar el gramàtic occità Lluís Pastre. Aquest demanava el parer del manacorí en relació amb els crims comesos pels alemanys durant la guerra. I aquesta n'és la resposta: "Li contestí que condemnava tota barbàrie fos de qui fos i tots els crims i atrocitats que es cometessen, qualsevol fos el qui los cometés, i que a mi negú m'havia fet jutge per jo haver de sentenciar els alemanys ni cap altre poble bel·ligerant" (152).

La consideració de Fabra com a partidari dels països aliats durant la primera guerra mundial és potser massa assertiva. No es troba explicitada enlloc. D'altra banda, el comentari de Segarra (147) segons el qual "Mn. Alcover va deixar d'anar a Barcelona en esclatar la Primera Guerra Mundial per por a les represàlies dels aliats a causa de la seva germanofilia" és absolutament exagerat.

3.8. Periodista / Professor

Novament el joc de contraris (*periodista - professor*) no és aplicable de manera absoluta i no es poden limitar a Alcover o a Fabra, respectivament, les tasques estrictes de periodista o de professor. El currículum d'Alcover és molt ampli. Se sap que va d'exercir de professor a Palma, en el Seminari de Sant Pere, a la fi del segle XIX, tot impartint, com a iniciativa absolutament nova, unes *Llissons de Llengua y Literatura Mallorquina* (Perea 2001). És prou significativa l'opinió que manifesta sobre aquesta qüestió Miquel Costa i Llobera en una carta que li adreça el 24 de setembre de 1898: "Acertadíssim es el teu nomenament per l'ensenyança regionalista. Així ho fossen per igual tots els de les altres assignatures del Seminari".

Alcover també va substituir Fabra, l'any 1923, arran del cop d'estat del general Primo de Rivera i de la nova constitució de la Mancomunitat, quan aquest fou destituït de la càtedra que la Diputació havia creat *ad hoc* el 1912 perquè hi impartís classes (vegeu Moll 1996, 240). La decisió d'Alcover d'ocupar la càtedra vacant no fou gaire encertada però hi va veure la possibilitat de revenja i de rescabalar-se del mal tracte que, de feia anys, li havia estat infligit. Efectivament, a través de les pàgines del BDLC (XIII, 1923-1924, 307-309) el manacorí enumera les cinc causes que ho van motivar: 1) acceptar el desgreuge que li oferia la Mancomunitat actual davant les ofenses rebudes per la Mancomunitat dirigida per Puig i Cadafalch; 2) desmuntar l'ideari fabrià quant a l'ortografia, la morfologia i la sintaxi; 3) restablir el vincle de comunicació amb els col·laboradors i simpatitzants de l'Obra del Diccionari; 4) donar a conèixer les seves pròpies idees sobre ortografia, morfologia i sintaxi; 5) revenjar-se pel tracte rebut dels seus contraris.

D'altra banda, el concepte de *periodista*, aplicat a Alcover, potser s'hauria de substituir pel de publicista, entès com a "autor que escriu per al públic", i aleshores aquesta denominació també es podria aplicar a Fabra.

3.9. Polemista - Estratega

Precisament arran de la tasca de publicista que va desenvolupar durant els anys vuitanta del segle XIX, Alcover s'inicià en el gènere de la polèmica. Aquest terme designa la discussió, normalment per escrit, que es pot generar en relació amb una idea de qualsevol mena (teològica, política, literària, etc.), que es pot debatre des de diversos punts de vista. I cal dir que, en el correu d'aquest gènere, el manacorí hi esdevingué un mestre consagrat. Són ben conegudes les polèmiques que se suscitaren amb Josep Nebot, Joaquim Ruyra, Gabriel Alomar, Ramón Menéndez Pidal, Manuel de Unamuno, Pedro de Mugica, entre altres, i l'esmentat Juli Delpont. Amb Fabra i amb l'Institut d'Estudis Catalans en ple Alcover també mantenir una actitud polèmica, sobretot arran de les afirmacions incloses en els manifestos, però a diferència de la resta d'autors, que li respongueren molt o poc, Fabra adoptà l'actitud del silenci. No li replicà, i aquesta conducta, que inclou al seu torn despit i indiferència, és la major ofensa que pot rebre algú que, segur dels seus dots dialèctics, no té amb qui discutir ni a qui rebatre les opinions.

Sols en una ocasió Fabra titlla de *ximple*¹² a Alcover en una carta que adreçà el 28 de desembre de 1907 a Joaquim Casas Carbó¹³ en relació, sembla, amb l'article "El català davant el filòlegs estrangers" (BDLC, VI, 1910-1911, 2-9), en el qual el manacorí feia un extracte de la relació bibliogràfica que Bernhard Schädel havia publicat el 1906 en la revista de Karl Vollmöller, *Kritischer Jahresbericht*. Contràriament al que creu Pauné (79) la consideració de la ximpleria alcoveriana no prové del comentari del text fabrià, "Les e toniques du catalan" (BDLC, III, 1906-1907, 408-410), sinó que traspua la valoració general que el canonge li mereixia.

El silenci és, de fet, una de les actituds que van caracteritzar Fabra (Guansé, 30). Emili Vallès, en una carta que trameté a Alcover el 6 de desembre de 1907, en diu: "... pero en Fabra se veu qu'es un senyor qui [té] la costum de no contestar les cartes que se li envien". El mateix s'esdevé en el procés de preparació de les Normes. Aquest és el comentari d'Eugeni d'Ors inclòs en una missiva que envià a Alcover el 27 de novembre de 1911: "El Sr. Fabra no contesta á les nostres cartes demanantli son questionari, y me fa por que la qüestió ortografia no està mes avensada avuy que ho era fa dos mesos. No sé com ho farem per donar compliment á l'acord de que per any nou les normes estiguin arreglades".

Hi ha força testimonis que corroboren que Fabra es mantenia sempre en una posició marginal, però manipulava les regnes pel darrere. Així, Segarra (148) afirma que modificà les Normes ortogràfiques aprofitant que Alcover no assistia a les reunions de la Secció Filològica. El mateix va succeir, el 1917, en relació a esdevenir president d'aquesta Secció, com recull l'escrit que Jordi Rubió i Balaguer envià a Alcover el 28 de maig de 1918:

He parlat llargament amb un individu de la secció. (Per ara i per no enverinar mes la cosa val mes que no li digui qui es).

Me ha dit que ell no està conforme amb la cosa. Que lo que s'ha fet ha sigut una investida aliadófila contra V. que el Sr Fabra volia la presidencia, que tot esta mogut per ell. Que s'han unit per mirar de salvar al Carner i que suposa que la carta que V. va rebre, que fou la causa immediata de tot aquex enrenou no es la mateixa que els hi van lleigir.

¹² "Conec el compte-rendu (?) de l'Alcover. Es un ximple. Ja'l trobarè!".

¹³ Vegeu Fabra, 2012, *Obres completes*, 8, 132.

Aquest capteniment, que es pot aplicar a diverses situacions, és especialment rellevant en l'intent frustrat que feu Alcover d'aproximar-se novament a l'Institut d'Estudis Catalans, un cop n'havia estat expulsat, tot i transigint en diversos punts, com es pot llegir en aquesta targeta que adreça a la corporació el 14 de maig de 1918:

El President
de la Secció Filològica
del
Institut d'Estudis Catalans
B. L. M.

a sos antics companys de Secció i elze fa avinent que ahir, d'acort ab lo President de la Diputació i de la Mancomunitat me'n duguí la Calaixera per treballarhi a Mallorca, fent constar que la Calaixera és de Catalunya. Això no obstant estic dispost encara a una solució de concòrdia. Si acceptau la solució que el President de la Diputació ens proposà dia 4 de febrer i En Fabra acceptà en nom de tots, jo també hi estic conforme. Si vosaltres també hi estau, digau-m'ho d'una manera solemne, i tot quedarà pla i igual. Esperaré vostra contesta fins dilluns dia 20.

Mn. Antoni M. Alcover
aprofita aquesta avinentesa per oferirvos homenatges de consideració i amiatat.
Barcelona, 14 de maig de 1918

Cal destacar que l'actitud silenciosa de Fabra, tot evadint la polèmica (Guansé, 30), sempre el deixava ben posicionat, ja que eren uns altres els que s'encarregaven de la feina bruta. Així s'explica, per exemple, que el polític i lingüista Antoni Rovira i Virgili proferís uns impropis desproporcionats i desafortunats contra Alcover i el seu diccionari. Heus-ne ací una petita mostra, extreta de l'article "El diccionari de la 'calaixera'", que publicà a *La Publicidad* el 7 d'abril de 1920:¹⁴

Podrà obtener Mosén Alcover las pesetejas del Estado central. Pero saben ya los diputados, y sabe España entera, de qué especie de personaje se trata. Alomar y Morera han dicho y demostrado, con una crudeza de lenguaje que en este caso se imponía, que Mosén Alcover es incompetente en filología, que carece de buen gusto y de ilustración y que le fallan otras condiciones elementales para conducir a buen término la obra del Diccionario, cuyas papeletas están encerradas en la famosa *calaixera* del clérigo mallorquín. [...] La *calaixera* de Mosén Alcover es un símbolo de su preparación científica y de su mentalidad. ¿Por qué, Señor, se ha empeñado el canónigo atrabiliario en llenar su cómoda rural y arcaica de papeletas para el Diccionario místico de ese supuesto lenguaje catalán-valenciano-balear? ¿Por qué la señora *majordona* de Mossén Alcover no habrá vaciado la "calaixera", arrojando al fuego su contenido y colocado en el lugar de los millones de papeletas, una cuantas docenas de manzanas olorosas entre la ropa limpia de la colada casera?

Tampoc no acaba de quadrar l'etiqueta d'*estratega* que s'atribueix a Fabra. Aquest gaudi d'una sort i d'unes oportunitats que van mancar a Alcover. La societat catalana necessitava, a començament del segle XX, la normativització de la llengua, amb una norma ortogràfica que ja era present en altres llengües des de segles enrere, per poder

¹⁴ Tampoc no és gens negligible l'article, signat per Wifred, que aparegué a *L'Esquella de la Torratxa* del 14 de juliol de 1911 (1), amb el títol "En Pompeu Fabra", on titlla Alcover d'ignorant. Vegeu Miracle (446 i ss. i 467 i ss.).

sortir de l'obscurantisme i de les vacil·lacions en un terreny que, per raó de l'absència de seguretats, l'empobrien. I el gramàtic, d'altra banda, se sabé posicionar políticament.

Fabra i alguns membres de l'Institut, especialment Josep Carner, es van ocupar de desvestir un "apòstol de la llengua", per vestir "un seny ordenador", el qual, amb el temps, acabà mitificant-se. És cert que Fabra des d'un punt de vista doctrinal omplí una llacuna que necessàriament s'havia de completar; i és cert que la societat necessitava uns paradigmes lingüístics. El problema és que els dos que es proposaven eren, en aquell moment, excloents. Quan s'adquireix una certa maduresa, tots dos models es poden combinar harmònicament.

Tornant, però, al començament de segle XX, una concepció de la llengua basada en dues perspectives contraposades: la descripció i la normativització, no tenien cabuda. Era el moment del blanc i del negre, on Fabra era el blanc, i Alcover era el negre, o "el malo" o "el otro".¹⁵ Les conseqüències d'aquesta darrera designació que li va adjudicar Gabriel Alomar van fer fortuna i Alcover va envellir, emmalaltir i morir amb aquest estigma. Algú, de tant en tant, pot mostrar, momentàniament, cert remordiment, com ara el dual i controvertit Antoni Griera, que admet, en *El Correo Catalán* del 22 de gener de 1932, un cop traspassat el manacorí: "tots els catalans li hem tirat la nostra pedra".

I així com Fabra se'n va d'aquest món amb olor de multituds, i la seva fama s'incrementa dia rere dia, sobretot des d'una visió emotiva i sentimental que el presenta com a salvador dels mots, Alcover, que també n'havia salvat, i potser molts més, se'n va anar amb una màcula, que amb el temps, i sobretot en els darrers anys, encara s'ha anat expandint, tant contrastant-lo amb el seu antagonista, Fabra, com comparant-lo amb el seu deixeble, Moll.

3.10. Agosarat - Possibilista

L'adjectiu *agosarat* escau de manera apropiada a Alcover, tant coincidint amb la definició que en fa el DCVB: "Coratjós, que té gosadia, que no té por", com amb la que en fa el DIEC: "Que té gosar, que és atrevit, audaç", definició que reproduïx exactament la que en dona el *Diccionari general de la llengua catalana* del 1932. I sempre amb una valoració positiva. L'empenta d'Alcover el va empènyer a concebre i a posar en funcionament tota la maquinària necessària per dur a terme un diccionari que ha fet història. Comparteix amb altres diccionaris europeus contemporanis el desig d'aplegar les paraules de la llengua viva, però també les del textos literaris, mitjançant una iniciativa que ningú no havia aplicat fins aleshores.

Amb tot, com a justificació d'aquest coratge sense límits, Moll va fer a Alcover, un cop més, un favor ben minso en tancar la biografia, *Un home de combat*, amb l'epíleg "Semblança moral i intel·lectual de Mossèn Alcover", i on clou el segon paràgraf amb la frase: "Fou un infant tota sa vida", que justifica per raó de la ingenuïtat i franquesa que ostentava el manacorí. És curiós, i ja s'ha comentat en un altre lloc, que Coromines també rebé, per boca de l'editor Joan Sales, l'apel·latiu d'"infant" (vegeu Perea 2020, 24, n. 20), cosa que, com és imaginable, va enutjar moltíssim el lexicògraf barceloní. És sorprenent com tots dos genis són comparats amb infants, potser per evitar una al·lusió directa a una certa modalitat d'atipicitat caracterial. El mateix Aristòtil es demanava (vegeu Brenot, 9) perquè els homes excepcionals són sovint malencònics. Cal aclarir que el concepte de malenconia del filòsof grec estava relacionada amb l'antiga noció de

¹⁵ Es reproduïx el que consta en el *Diario de Sesiones* del 31 de març de 1920, (p. 5635): "Porque así como sucede con muchos artistas, que hay dos de un mismo, apellido, y para distinguirlos (ordinariamente, resulta uno malo y otro no), se dice de uno que es "el bueno" y del otro que es "el malo", yo he de advertiros que, en Mallorca, hay dos Alcover, uno D. Juan Alcover, de todas prendas y de todos merecimientos, que es "el bueno"; y este del Diccionario, que es el otro.

barreja d'humors que determina la naturalesa de la personalitat i no pas amb la tristesa ombrívola tan freqüent en el romanticisme.

3.11. Perifèric - Centralista

El centralisme, vist com una modalitat de govern o de poder, afecta no sols la política, sinó, naturalment la llengua, i en té repercussions. L'establiment d'un model lingüístic basat en el barceloní, com a opció que Fabra va triar perquè esdevingués la llengua literària per antonomàsia, implica, al seu torn, que la resta de varietats, unes més que d'altres, esdevinguin perifèriques, novament amb una sèrie de conseqüències que no és el cas esmentar.

Alcover es lamenta al seu germà Miquel, en un escrit que li adreça el 23 d'abril de 1919, del refús que rep de Fabra:

Jo consider que convé donar tal conferència per be del Clero porque aqueys de Barcelona, En Fabra y Companyia, me rebutgen per esser jo capellà, intransigent ab els *aconfessionals* i mallorquí.

I, uns anys abans, sotmès, com a sotasignat, a les Normes Ortogràfiques del 1913, i bo i adoptant-les, s'adona de les llacunes que resten per omplir en relació amb les grafies que havien d'utilitzar els perifèrics valencians i balears.¹⁶ Cal recordar que el mateix Moll, i en aquest cas en relació amb aspectes gramaticals, també va publicar el 1968 una *Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears*.

3.12. Al marge de la institució / Acadèmic

És ben segur que el fet de trobar-se fora de la institució acadèmica no complaïa en absolut Alcover. Ell n'hauria volgut pertànyer, i que el seu projecte s'hi arrelés, però, com recullen diversos testimonis, el manacorí fou expulsat l'any 1918 de l'Institut d'Estudis Catalans "amb tots els deshonor" i va haver d'enginyar-se-les per continuar un projecte en el qual havia esmerçat durant disset anys esforços de tota mena. La primera temptativa fou el constrenyiment, i reduir el seu un diccionari a un àmbit mallorquí. Vegeu un fragment d'una carta oberta que Alcover redactà el 19 d'agost de 1918:

Devant l'actitut intolerable dels *Cacics* de Barcelona (els polítics: En Puig i Cadafalch i companyia; els gramaticals: En Fabra i companyia), jo he resolt seguir l'*Obra del Diccionari*, donantli un caràcter primordialment *balear*, de manera que result propiament lo *Diccionari Balear*.

Més endavant, amb l'energia i l'empenta que el caracteritzaven, i amb la resposta econòmica temporal a la sol·licitud de fons que havia adreçat al govern de Madrid (fet pel qual fou tan criticat) Alcover aconsegueix que el seu projecte tiri endavant durant uns anys.

Cal recordar que els materials del diccionari havien estat un temps sota el sostre de l'Institut d'Estudis Catalans, però cal admetre que, de fet, a la institució no li interessaven. El fet que la calaixera tornés a Mallorca el 1918 i que forçosament Alcover hagués de desvincular el seu projecte de l'IEC, i manifestés, després de les tensions patides, un alliberament (vegeu Pauné, 69-70), no significa que li agradés de ser un ocell lliure, trobar-se en una situació marginal en la qual gairebé sols depenia dels propis recursos, i no gaudir d'un suport institucional que li hauria estalviat un malbaratament d'energies i molts maldecaps.

¹⁶ No és possible, en aquest treball, per qüestions d'espai, aprofundir en la problemàtica que suposaren la preparació de les *Normes ortogràfiques*, la seva signatura i la necessitat gairebé immediata de renovació.

Pel que fa a l'atribució academicista de Fabra, com a membre de la Secció Filològica de l'IEC, no cal oblidar que Alcover també ho era, i en fou el primer president. Ho fou gràcies al suport d'Enric Prat de la Riba, i és ben sabut que, no rebé la consideració ni el tracte que el seu càrrec requeria per part d'alguns membres.

3.13. Exhaustiu / Restrictiu

Certament, els projectes iniciats per Alcover sempre estan relacionats amb obres magnes, ingents. Només cal esmentar, per exemple, el gairebé mig milió de formes verbals que recull *La flexió verbal en els dialectes catalans*. Extens, però, no és sinònim d'exhaustiu i ni el manacorí, com a iniciador i gestor del DCVB, ni Moll, com a continuador, es van vantar de fer un treball absolutament complet. És cert, però, que si aquest repertori es compara amb l'obra fabriana, de caràcter molt més delimitat i constret, aquesta oposició de contraris pot funcionar. Els objectius que es plantejaven els diccionaris que cadascú volia desenvolupar havien de tenir aquestes característiques. Fabra tria, selecciona, resta de la totalitat, encara que aquesta sigui relativa; Alcover pretén de mostrar la totalitat, el conjunt de la llengua, en el qual totes les varietats del català es poden trobar emmirallades i representades.

3.14. Analític / Sintètic - 3.15. Repetitiu / Concís

Aquestes dues oposicions fan referència a qüestions estilístiques, que mereixerien, per aprofundir-hi, una anàlisi completa, des d'un punt de vista discursiu i contrastiu, de la prosa d'Alcover i de Fabra. Alcover, com manifesta Moll (1983, 20), i no hauria de ser cap demèrit, era molt més analític en la confecció dels seus escrits; per contra, Fabra, i tampoc no és cap demèrit, era molt més sintètic.

Precisament, com a resultat de l'afany analític, molt sovint els textos d'Alcover presenten repeticions. Es tracta d'un recurs dialèctic que, amb la reiteració continuada de conceptes, desarma el possible oponent, i pretén, d'aquesta manera, deixar-lo sense arguments. Tan segur està de les seves afirmacions, que, com a procediment per convèncer el lector, Alcover presenta una idea des de diverses perspectives. És també un procediment que devia provenir de la seva formació religiosa, i, en particular de l'escolàstica, tot fent servir algunes de les cinc vies de la disputa: *transeat* [es passa de llarg], *concedo* [s'accepta], *distingo* [s'accepta sols en part], *confirmetur quia dubito* [es confirmen els dubtes], *nego* [es nega la proposició]. Observem-ne un exemple, entre altres, relacionat amb la polèmica, en relació amb la sintaxi, que va mantenir amb Benito Pérez Galdós:

Si En Pérez Galdós hagués dit que de la lectura de certs autors catalanistes se desprèn que el català no té sintaxi pròpia, sinó manllevada an el castellà, li hauríem contestat: *distingo*; la sintaxi catalana que surt dins les obres de tals autors és la castellana, *concedo*; la sintaxi catalana que viu encara, gràcies a Déu, dins la majoria dels pobles que parlen la nostra llengua, és la castellana, *nego, nego, nego* (BDLC, I, 1902-1903, 518).

3.15. Recuperador i restaurador de la llengua / Fixador i reformador de la llengua

Malgrat que Pauné (8) no inclou aquesta oposició o aquests punts de vista contraposats relatius a la llengua en el conjunt d'elements de la taula que s'han examinat fins ara, l'oposició d'aquestes dues perspectives, segons afirma, són els elements fonamentals que donen lloc a les desavinences entre Alcover i Fabra. La resta són factors secundaris. Pauné (84) declara: "El que es manifesta com a nucli fonamental de l'antagonisme són el model de llengua que defensava cadascú i el mètode lingüístic que seguien". Amb tot, aquesta visió contraposada, aquesta concepció ideològica de

cadascú en relació amb la llengua, no és, en realitat, la causa fonamental de la discòrdia. La frontera no és única, n'hi ha moltes més, i actuen com a elements sobreposats.

Aparentment l'arrencada formal de les desavinences té lloc el 1906, quan Fabra, en el marc del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, rebut amb autoritat les opinions sobre uns aspectes gramaticals que Alcover creia incontrovertibles: la concordança del participi amb el terme d'acció i el complement directe sense preposició, les tesis sintàctiques del qual obtingueren, per part de Fabra, una esmena general.

La resposta d'Alcover a aquesta refutació apareix en una carta del 17 de novembre de 1906 que adreça a Joan Alandí, vicepresident del Foment Autonomista Català, que exercí de tresorer en el Congrés, on plana un possible enfrontament entre el manacorí i Fabra:

Es molt estrany lo que passa ab els Srs. de l'Avenç. En Fabra, després de presentar esmenes a tot lo que sab que son coses que jo defens, dona dues conferencies per sostenir la no castellanisació del catalá, axò es, negant la castellanisació que jo sostinch fa quatre anys, sense que may ell hagués badat boca sobre axò. En Montoliu demunt el *Poble Català* sostenint que nigú sab res més qu'En Fabra y que la Ciencia per boca d'aquest fa veure que no hi ha tal cosa que'l catalá estiga acastellanat y que no es ver que la sintacsis siga l'ànima de la llengua. A mi'm sab greu després del Congrés haver d'armar questions sortint en defensa de la puresa del catalá; pero'm pens que no hi haurá altra remey. ¿Que hi diu vostè? ¿Com ho han pres la gent aquexa actitud d'En Fabra? Sería oportuna una refutació en regla?

Alandí, en la carta de resposta, datada el 19 de novembre d'aquell any, intenta contemporitzar:

Com que ni en Montoliu, ni en Fabra citan may el nom de vosté el gros publich no veu la part personal de la campanya. Si vosté els hi contesta citant noms la cosa tindrà grand publicitat y allavors la gent s'adonará de lo que avuy li es indiferent. Per el grupo Avenç en Fabra es un idol, aixó ya hu veyam quan comensavem á organisar el Congrés, fins recordo que la fetxa d'aquest volian que se supedités á las conveniencias d'en Fabra perque pogués venir, semblava com si d'ell depengués l'èxit del Congrés.

La tesis de vosté y la d'en Fabra anirán l'un á continuació de l'altre y els congressistas haurán de votar per l'una ò l'altre. Inutil es dir que l'Algarra y yo podriam fer alguna cosa prop dels congressistas mes ha d'esser ab molt cuidado perque si hu saben (tot se sab) dirán que feim coacció. Pensi be aixó y mani.

La rèplica d'Alcover a aquest escrit, del 24 de novembre de 1906, comprensiva, però alhora bel·licosa, en reflecteix el tarannà i la tendència a fer públics el que a ell li semblen greuges.

Respecte de lo d'En Fabra y En Montoliu, conformes de tota conformitat en o que'm diu. En lloch de contestarlos posanthi llur nom, faré un manifest a n'els *Amadors de la llengua catalana*, sostenint tot lo que nega En Fabra y companyia, pero sense citar per res el nom d'ells, refutant, axò sí, lo qu'ells diuen, pero sense res de personalismes ni jens d'acrimònia. –Jo li agraesch coralment els seus consells de bon amich. En tench moltes de que l'amistat de vostè es ben de cor y ab tota l'ànima. Ho sé prou que vostè no m'enganyará may y que m'en puch fiar sense reserva.

L'hipotètic "Manifest" no es va arribar a publicar, com consta en la carta que el gramàtic Emili Vallès escriu a Alcover el 3 de maig de 1907, que es feia càrrec de la publicació de les actes del Congrés. Cal observar l'interès de les qüestions sociolingüístiques que es desprenen dels seus comentaris:

Crec que va tenir una bona idea quan va desistir de sortir publicament a la defensa de les seves conclusions sintàctiques. Aleshores crega que la cosa estava massa calenta, i corria molt la passió per aquí. Les conferències d'En Fabra, de les quals parla vosté en sa carta, pecaren un xic d'agressivitat; ja sab com es el caràcter d'aquell home. Ara té bona ocasió per defensarse en la forma que diu dins la Comunicació, defensa que no tindrà caràcter d'acometivitat ni lluita personal, i que convé se faci. Ara ja no están les coses com aleshores, mes crega que aleshores no convenia com teniem per aquí les coses. Ara'l Congrés, la Gramàtica, la Filologia i'l Dr. Schädel semblen a tot-hom coses estantisses; la Solidaritat s'ho endú tot. ¡Com no tenim gramàtics ni filòlegs, sino catalanistes qu'a estones fan de lo que convé! Mes ja tornarà'l temps d'entusiasmar tothom ab la Llengua.

De fet, a més de les qüestions suscidades derivades dels aspectes lingüístics que es van plantejar en el Congrés, n'hi ha d'altres de procedimentals, que cal prendre en consideració i que degueren influir en el capteniment personal posterior, però també anterior, de tots dos estudiosos.

El 22 de desembre de 1907, en una carta que Joan Alandí envià a Alcover se suscita el problema de pagar unes conferències que havia de fer Fabra, el qual, com és sabut, era a Bilbao, i que els seus afins pretenien que es financessin amb els diners del Congrés destinats a publicar-ne el llibre d'actes:

[...] va parlarse tot seguit de en P Fabra com la persona que podria donarlas, molts varem creure que no vindria, en Casas va encarregar-se de escriureli. Ab tot aixó jo callaba per guardar la meva llibertat d'acció y sols vareig dir que els fondos del Congrés que sobressin debian servir segons acort pres per fer el catalech de la biografia [sic] catalana y sino bastaban per subvencionar a un editor perque el fes posant a la capsalera del llibre que hu editaba baix la subvenció y protecció de la Comissió del Congrés. D'aixó han passat dias y no hem tingut cap nova reunió, mes una reunió es imminent perque hara en Casas te compromís de contestar al seu intim amich Fabra (que ha acceptat á estar dos mesos aquí y mes si precisa) y avuy ya m'ha demanat que la convoqui y m'ha dit que qui ha de pagar es el Congrés a els fondos sobrants que calculém tindrem, aquets calculs a priori son molt aventurats y per altre part yo voldria saber la seva opinió avans de la reunió. Aixó d'en Fabra no m'agrada gaire y per aixó jo vareig callar, si en Casas insistia y ens crides avans de jo rebre la carta de Vté avans ens veuriam ab els amichs Algarra, Fortuny, Rubió Joan y parlariam, als primers potser jo els faria veure que varen ser potser massa condescendents y poch politichs preparant una obra en gloria de l'esquerra y profit de un filolech contrari al nostre president a qui debém el Congrés y el nostre nomenament.

Cal dir que aquest assumpte, que pren aires de prevaricació, suscità igualment la reprovació d'Antoni Rubió i Lluch, com consta en l'escrit que envià a Alcover l'1 de gener de 1908:

Vaig veurem ab en Vallés alguns dies, y quan la pensada d'en Pijoan que motivá'l telegrama de V. li vaig dir que presentaria tot seguit la dimissió del

meu càrrech si s'acordava faltar en lo mes minim al compromís contret de publicar el tom del Congrès. Allò semblà que s'acabava, però durant la meua ausència en Pijoan y en Casas s'entengueren pera fer venir a n'en Fabra, y fins l'arriaren a escriure. Ahir va haverhi junta, y al assistirhi vaig trobar-me ab que'n Fabra havia contestat posant condicions y fent preus sobre la seva vinguda. Jo, que no sabia res d'aquest acort, vaig oposarme resoltament a que s'emprengués cap altre que representés gasto, sense haver assegurat d'una manera absoluta la publicació de tots els exemplars compromesos del volum. En Massó va recordar ademès, que s'havia pres l'acort de publicar, si sobraven diners, el catàlech bibliografich del segle XIX, y que per lo tant no tenien dret a faltar a la confiança que en nosaltres havia posat el cos de Congressistes. La sessió fou tempestuosa y res va acordarse. Jo no puch seguir a Barcelona per la meua poca salut, y no puch, per lo tant, detenir per molt temps lo que'n Pijoan se proposa. Mentres sigui fora, l'Abadal queda encarregat de la presidencia y fora bò que V. l'escrivis en el sentit de que no's prengui cap acort que tendeixi a restringir la tirada o el contingut del volum. Admiro molt a n'en Fabra, però primer que tot está el compromís contret. Avuy he anat a n'en Vallès, Fortuny, Alandí y Algarra pera prevenirlos.

La sang, però, no arribà al riu, com comunicà Alandí a Alcover el 19 de gener de 1908:

Rd sr y amich; confirmo la meua del altre dia y avuy sols tinch que dirli per tranquilisar-lo que ni en Pijoan ni en Casas han vingut[;] de manera que res hi tingut que negar ni resistir, se perque hu ha dit en Casas que no pensan en disposar dels fondos del Congrès sino d'una suscripció que si ells han de fer ya pot esperar sentat en Fabra.

Però les divergències ideològiques continuen i no es limiten sols al manacorí. Així, molts anys més tard, en el moment de produir-se la ruptura definitiva d'Alcover amb l'IEC, l'historiador li escriu una carta el 9 de setembre de 1917, tot dient:

Com V. considero també la ortografia com una cosa secundaria. A mi, ja ho sap V. no m'agrada la den Fabra, pero la he respectada una vegada proposada, i he arribat fins a preposar-me el sacrifici del silenci, quan un amic, per mi tan antic i estimat, com Mossen Collell, me va escriure i dirigir publicament les lletres obertes, que V. ja coneix.¹⁷ Es veritat que no podia estar conforme amb tot lo que allí deia.

Pero ara ja es tracta d'imposar una ortografia sobre una llengua, un patró uniforme en la expressió del pensament. La imposició pren tot el caracter de sectarisme i de tirania, més reprobable, i amarga durament els meus darrers anys de vida d'escriptor. Se ns volen imposar mots que jo no he vist mai en els nostres clàssics, ni he sentits en la boca del poble, i sens vol traure fins l'autonomia intel·lectual. En Fabra, home de gran talent, tal volta el primer dels nostres filòlegs, té tota la superbia d'un sectari i d'un lliberal, que per a mi son les gents més intolerants del mon. Jo sempre he estat conservador per a poguer esser honradament lliberal. No he comprès ni he sentit mai la tirania. La meua noblesa de cor l'ha rebutjada sempre, vingui d'aon vingia. La darrera sessió que

¹⁷ Es refereix a la sèrie d'articles, en forma de cartes, que Jaume Collell publicà en la *Gazeta Montanyesa*, el 1913 contra les Normes ortogràfiques i que adreçava a Rubió i Lluch, com a president aleshores de la Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC.

l'Institut en ple va consagrar a les noves Normes, o modificacions á elles proposades, va esser la cosa mes desagradable del mon. Fins en Massó va portar la contra a n'en Fabra. Veient-se combatuts en alguns punts, per l'Ors, en Puig i jo, els tres pontífecs de les Normes, en Fabra, en Carner i Mossen Clascar, varen sortir com escapats, sense despedirse de la reunió. Lo pitjor de tot es que'ls sectaris d'aquests apostols, dels quals no negaré mai llurs talents i altes qualitats, son encara mes fanàtics que ells i porten només a les mes absurdes derivacions.

Els comentaris de Rubió i Lluch discrepen de la visió hagiogràfica que sempre s'ha ofert de Fabra, però no deixa de ser-ne una opinió. D'Alcover se n'han dit de tots colors, no sempre amb un to afavoridor, i sempre emparant-se en declaracions de premsa o en comentaris que apareixen en epistolaris. Les declaracions de Rubió són apreciatives,¹⁸ però, tanmateix, se'ls hauria d'atorgar el mateix valor que les que il·lustren comentaris negatius sobre Alcover.

4. Conclusions

Encara que en aquest estudi s'han il·lustrat les diferents fronteres ideològiques que presideixen les relacions entre Alcover i Fabra, romanen encara diverses contraposicions que caldria examinar. Amb tot, com a conclusió, cal fer esment de tres aspectes:

a) A diferència de Fabra, del qual s'han lloat tant els aspectes humans i intel·lectuals com la rellevància de la tasca que va exercir, juntament amb les conseqüències nacionals que tingué, d'Alcover sols s'ha fet referència als aspectes humans i caracterials, tot ometent la seva tasca científica, sense destacar en absolut la feina ingent i valuosa que dugué a terme en els àmbits de la filologia i de la dialectologia, disciplina de la qual n'esdevingué el fundador a Catalunya. Amb aquesta conjuntura no sorprèn, doncs, que Fabra,¹⁹ en la biografia que va llegir a la Secció Filològica i que era destinada al volum del 25è aniversari de l'IEC, es limiti sols a citar el paper d'Alcover com a folklorista.

b) Ja s'ha comentat que el pas dels anys pot eixamplar les visions mitificades o pot constrènyer algunes valoracions. I és cert que el pas del temps també pot ennuvol·lar la memòria dels fets, a més de certes interpretacions capcioses que ofereixen els hagiògrafs de Fabra. Des d'aquesta perspectiva, la biografia de Miracle n'és una bona mostra. D'altra banda, ja es va demostrar (Perea 2013) que la reconciliació que dugueren a terme Alcover i Fabra no es va produir de la manera com Moll la va narrar a *Un home de combat* (1996, 251 i ss.) i en el primer volum de la seva autobiografia (Moll 2003, 188-191). Situada a la fi de l'any 1926, l'intercanvi de cartes entre Alcover i Moll testimonia que la reconciliació formal tingué lloc un any abans, el 24 de desembre de 1925 (vegeu Perea 2013, 111-112):

Devant En Rubí tenguérem una entrevista ab En Fabra, lo mes coral. Me digué que tenia una gran satisfacció de que tornàssem esser amichs. Que per cartes no era possible entendremos per amor dels companys de l'*Institut* de qui no se fia. Se coneixia que l'homo estava content de tot i s'oferí a col·laborar ab nosaltres.

Ni Moll hi va ser present ni s'ha trobat cap escrit d'Alcover amb les cançons populars mallorquines que, com a concessió de vènia, recull la biografia de Moll, *Els meus primers trenta anys* (2003, 191): "Da'm ses mans, farem ses paus..."

¹⁸ L'epistolari acull altres opinions d'aquestes característiques relatives al capteniment de Fabra, que l'espai assignat per a aquest treball no permet d'incloure.

¹⁹ Vegeu Fabra 2013, *Obres completes*, 9, 630-631.

c) Aquest treball ha esbossat i ha il·lustrat, citant la definició de Rodríguez Jiménez, “un universo de valors o conjunto de ideas” d’Alcover i de Fabra, que reflecteixen la seva concepció del món i que esdevenen el seu ideari o doctrina que dona forma a les seves accions. I, encara, s’han definit els canals d’influència de les seves obres. També s’han pogut constatar els interessos de tota mena que són presents en les relacions que s’estableixen entre tots dos i alhora com aquests es difonen.

El Primer Congrés, i molt possiblement abans que en tingués lloc la celebració,²⁰ marca el tret de sortida dels futurs desacords entre tots dos.²¹ La causa era que Fabra considerava que no era el moment perquè aquest tingués lloc. És indiscutible la possible manca de preparació científica d’alguns dels assistents; però és innegable, en contrapartida, el resultat positiu que suposà per a la llengua i la cultura catalanes la celebració de l’esdeveniment.

En darrer lloc, sense voler usurpar cap dels mèrits atorgats a Fabra, és avinent de tancar aquest estudi amb els mots que Rubió i Lluc dedicà a Alcover en un escrit datat el 9 de setembre de 1917 referint-se als trets del seu caràcter, tan controvertit i sempre vilipendiat: “Podrà V. equivocar-se a vegades, en els medis que emplea, però la seva honradesa, desinterès i salut d’anima, en un mot, ¿qui haurà que la posi en dubte?”.

²⁰ Vegeu la carta que Fabra adreça a Alcover el 14 de març de 1904: “Jo no crec que sigui actualment oportú aquest congrés. Si algun dia s vol fer-ne un, ha de ser segurament dintre de molt temps, quan, després de llargs estudis fets per persones *competents*, s’hagin esbrinat exactament quina part de la sintaxi moderna es deguda a l’influència castellana i quina part es el resultat de la força evolutiva de la llengua catalana”.

²¹ Miracle (377) amb la visió esbiaixada que provoca l’exaltació fabriana, en dibuixa el joc d’oposicions volgutament desequilibrat: “En aquesta importantíssima carta, els dos homes es van trobar cara a cara i tal com es trobarien sempre: Alcover envestint, Fabra frenant; el primer invitant a l’acció; el segon a la reflexió; el mossèn anant de dret al moviment de masses, el professor de química cercant el grup de persones competents; el de Mallorca cuinant espectacularitat, el de Bilbao recomanant estudiar molt i molt abans de crear l’espectacle. No he de subratllar, perquè ja es veu tot d’una, que en aquesta carta Fabra vaticinà, més de dos anys abans, els resultats del que al seu temps se’n diria Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana: que hi hauria diversitat de parers, que es defensarien amb més passió que no pas de coneixement de causa, i que no s’arribaria a cap acord d’ordre pràctic”.

Obres citades

- Alcover, Antoni M. *Bolletí del diccionari de la llengua catalana*, I-XIV. Palma, 1902-1926 <<http://alcover.iec.cat>>.
- . *Conducta política que s'imposa avuy a n-els catòlics*. Barcelona: Tip. L'Anuari de la Exportació, 1907.
- . "Conferència inaugural." *Conferencias sobre el regionalismo dites en la sala del "Centre Català" el dies 28 de febrer i 7, 14, 21 i 28 de març de 1909*. Palma, 1909: 1-40.
- . "Mostrau sa filassa, germà." *La Aurora* 282 (3 de febrer de 1912): 2.
- Brenot, Philippe. *El genio y la locura*. Barcelona: Ediciones B, S.A., 1998.
- Colón, Germà. "Introducció al *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra." En Jordi Mir & Joan Solà dirs. *Diccionari general de la llengua catalana. Obres completes de Pompeu Fabra*, vol. 5. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007. 15-40.
- Cunningham, Andrew & Nicholas Jardine, eds. *Romanticismo y Ciencias*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- Duran, Lluís. "Fabra i la política partidista, assaigs frustrats. Una primera aproximació." En Lluís Duran & Jordi Manent eds. *Pompeu Fabra: llengua, civisme, país*. Barcelona: Revista de Catalunya, 2018. 90-103.
- Fabra, Pompeu. *Obres completes. Epistolari. Curs de llengua catalana per correspondència*. vol. 8. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2012.
- . *Obres completes. Epistolari. Curs de llengua catalana per correspondència*. vol. 9. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2013.
- Feliu, Francesc & Olga Fullana. "La inclusió d'afixos en el DGLC: una novetat lexicogràfica a principis del segle XX." En Miquel Àngel Pradilla ed. *Fabra, encara. Actes del III Col·loqui Internacional 'La lingüística de Pompeu Fabra' (Tarragona, 17, 18 i 19 de desembre de 2008)*. Barcelona (ESP): Institut d'Estudis Catalans, 2012.
- Guansé, Domènec. *Pompeu Fabra*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1964.
- Holtus, Günter & Fernando Sánchez-Miret. "La romanística en los países de lengua alemana." "*Romanitas*" *Filología Románica, Romanística*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2009. 37-42.
- Luke, A. "Ideology." En Rajend Mesthrie ed. *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*. Oxford: Elsevier, 2001. 559-563.
- Massot, Josep. "Antoni M. Alcover, deixeble de Fèlix Sardà i Salvany." En *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985. 23-43. [Primera edició: *Randa* 15 (1983): 85-104.]
- Miracle, Josep. *Pompeu Fabra*. Barcelona: Aymà, 1968.
- Moll, Francesc de B. "Mossèn Alcover i Pompeu Fabra." En *Aspectes marginals d'un home de combat (Mossèn Antoni M. Alcover)*. Barcelona: Curial, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983. 20-33.
- . *Un home de combat (Mossèn Alcover)*. Palma: Editorial Moll, 1996, 3a edició.
- . *Escrits autobiogràfics*. Obres completes, vol. I. Mallorca: Moll, 2003.
- Mugglestone, Lynda. "Description and prescription in Dictionaries." En Philip Durkin ed. *The Oxford Handbook of Lexicography*. Oxford: Oxford University Press, 2018. 546-560.
- Pauné Xuriguera, Gemma. *Alcover i Fabra, dos lingüistes en acció. Història d'un antagonisme*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2021.
- Perea, Maria Pilar. "Les 'Notes per les Llissons de Llengua y Literatura Mallorquina' d'Antoni M. Alcover." *Randa* 46 (2001): 5-104.

- . “Antoni M. Alcover i Juli Delpont: crònica d’una amistat estroncada, G. Colón, T. Martínez Romero, M. P. Perea”. En *La cultura catalana en projecció de futur. Homenatge a Josep Massot i Muntaner*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I, 2004. 395-428.
 - . *Tomàs Forteza i Antoni M. Alcover. Història d’una amistat (1880-1898)*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 2007.
 - . *Epistolari d’Antoni M. Alcover (1880-1931)*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, CD-ROM, 2008.
 - . *Correspondència d’Antoni M. Alcover a Francesc de Borja Moll (1917-1926) i altres textos epistolars*. Menorca: Institut Menorquí d’Estudis, 2013.
 - . “Els Manifests d’Antoni M. Alcover (1917-1924).” En *Obres completes d’Antoni M. Alcover, V, Els Manifests*. Palma: Nova Editorial Moll, 2020. 7-26.
- Rodríguez Jiménez, José Luis. *La extrema derecha española en el siglo XX*. Madrid: Alianza Editorial, 1997.
- Segarra, Mila. *Pompeu Fabra. Una biografia*. Barcelona: Empúries, 1998.